

TÜRKİYE’NİN SAHRAALTI AFRİKASI POLİTİKASI 2011

Mehmet Özkan*

* Uluslararası Saraybosna Üniversitesi, Bosna – Hersek ve Sevilla Üniversitesi, İspanya

Genel olarak bakıldığında Türk dış politikasında 2003 yılından beri yaşanan hızlı trafik 2011 yılında Afrika ile ilişkilerinde de kendisini göstermeye devam etmiştir. Türk dış politikasının her geçen gün daha çok boyutlu bir hal aldığı son yıllarda, önceki yıllarda atılan adımların takibi ve derinleştirilmesi hem son derece önemli hem de bir gerekliliktir. Bu çerçevede 2005 yılından beri cumhuriyet döneminin en büyük ivmesini yakalayan Türkiye-Afrika ilişkileri uzun vadede Türk dış politikasında önemli inceleme, tartışma ve araştırma alanlarından birisi olmaya adaydır. Bu sürece küçük de olsa bir katkı yapma bilinciyle yola çıkılan bu makalede Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkilerinde 2011 yılında yaşanan gelişmelerin ekonomik, siyasi, sosyal ve sivil toplum açılarından bir dökümü yapılarak ilişkilerin genel seyri ortaya konulacaktır.¹ Bu ilişkilerin muhtemel etkilerine ise yeri geldiğinde kısaca değinilecektir.

Türkiye - Sahraaltı Afrika İlişkileri

Önceki yıllarda olduğu gibi 2011 yılı Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile ilişkileri hem siyasi hem de ekonomik ilişkiler açısından önemli gelişmelere sahne olmuştur. Karşılıklı üst düzey siyasi ziyaretler gelişmekte olan ilişkilerin uzun önümüzdeki dönemde daha da derinleşmesinin önünü açarken, her iki tarafın birbirlerini daha yakından tanıma imkânını da doğurmuştur. Türkiye'nin 1998 yılından beri sürdürmeye çalıştığı Afrika'ya yönelik açılımları göz önüne alındığında 2011 yılının siyasi ilişkiler açısından önemli gelişmeler

kaydedilmiştir. Bu sadece karşılıklı ziyaretler dolayısıyla olmayıp, ilişkilerin normalleşip işbirliği imkânlarının artık ana tartışma konusu olmasından dolayıdır. Bu bölümde Türkiye'nin Sahraaltı Afrika ile gelişen ve derinleşen bu ilişkilerin 2011 yılındaki genel seyri- nin siyasi ve ekonomik bir dökümü yapılacaktır.

Siyasi İlişkiler

2011 yılında Türkiye-Afrika arasındaki siyasi ilişkiler her ne kadar 2010 yılındaki kadar yoğun olmasa da çeşitli karşılıklı ziyaretler ile ilişkiler hem çeşitlendirilmeye hem de derinleştirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Afrika ülkelerinden Türkiye'ye üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

Nijerya Devlet Başkanı'nın Resmi Ziyareti

Nijerya Devlet Başkanı Goodluck Ebele Jonathan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak, 01-03 Şubat 2011 tarihlerinde Türkiye'ye resmî bir ziyarette bulunmuş ve Jonathan'a on bakan ve yüzün üzerinde iş adamının da bulunduğu geniş bir heyet eşlik etmiştir.² Jonathan için 2 Şubat tarihinde Çankaya Köşkü'nde resmî karşılama töreni düzenleyen Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Jonathan ile görüşmüştür. Daha sonra heyetler arası görüşmelere başkanlık eden Jonathan ve Gül, ortak bir basın toplantısı düzenlemişler ve bu toplantıda Gül, Türkiye-Nijerya ilişkilerinin geçmişinin Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzandığını ve 1960 yılında bağımsızlığını kazanmasından hemen sonra Nijerya'yı tanıyan Türkiye'nin kısa süre içinde o dönemde başkent olan Lagos'ta büyükelçilik açtığını vurgulamıştır. Ayrıca o tarihten bu yana iki ülke arasındaki ilişkilerin ikili ve çok taraflı olarak, İslam Konferansı Teşkilatı ve Nijerya'nın dönem başkanlığını sürdürdüğü D-8 gibi uluslararası örgütlerin çatısı altında dostane ve verimli bir işbirliği çerçevesinde gelişmeye ve çeşitlenmeye devam ettiğini kaydeden Gül, yaklaşık 11 yıl aradan sonra gerçekleşen bu ziyaretin işbirliğini geliştirecek yeni fırsatların tespitine imkân vereceğine inandığını vurgulamıştır.³ Jonathan ise, Türkiye'nin geçmiş yıllarda Nijerya'nın stratejik ortağı olduğunu belirterek, iki ülke arasında çok mütevazı bir şekilde

başlayan ilişkilerin; tarım, inşaat, eğitim, ticaret, petrol ve doğalgaz dâhil olmak üzere her alanda geliştiğini kaydetmiştir. Jonathan, Türk iş dünyası ile daha yakın işbirliği arayışı içerisinde olduklarını ifade ederek, resmi-özel ortaklık programının yatırımcıları, başta enerji ve alt yapının geliştirilmesi olmak üzere, ekonomimizin çeşitli sektörlerine çekmeye yönelik olduğunu belirtmiştir. Konuk Cumhurbaşkanı, heyette önde gelen Nijeryalı işadamlarının yer aldığını ve bunların çeşitli sektörlerde kazançlı iş ilişkileri tesis etmek için Türk muhatapları ile ortaklık kurmaya hazır olduğunu da vurgulamıştır. Ayrıca Ankara Eryaman'da Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından yapılan konutları gezen ve incelemelerde bulunan Jonathan, TOKİ'nin Nijerya'da da konut yapmasını istemiştir.⁴

Ankara'daki temaslarının ardından İstanbul'a geçen Nijerya Cumhurbaşkanı, ziyaretini tamamlayarak, 3 Şubat'ta Türkiye'den ayrılmıştır. Jonathan'ın ziyareti sırasında, "Türkiye Cumhuriyeti ve Nijerya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma", "Türkiye Cumhuriyeti ve Nijerya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması", "Türkiye Cumhuriyeti ve Nijerya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yüksek Öğrenim Alanında İşbirliği Anlaşması", "Türkiye Cumhuriyeti ile Nijerya Federal Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Askeri İşbirliği Hususunda Anlaşma", "Türkiye Cumhuriyeti ve Nijerya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlıkları Arasında İşbirliği Protokolü" de imzalanmıştır.⁵ Bu anlaşmalar ilişkilerin ekonomik anlamda yeni gelişmelerin onunu açması yanında sosyal ilişkileri de derinleştirmeyi amaçlayan özelliklere sahiptir.

Zanzibar Cumhurbaşkanı'nın Türkiye Ziyareti

Zanzibar Cumhurbaşkanı Dr. Ali Mohamed Shein'in Türkiye Ziyareti 2011 yılında Türkiye'ye yapılan bir diğer ziyaret ise Zanzibar Cumhurbaşkanı Dr. Ali Mohamed Shein'in 28 Nisan-2 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirdiği resmi ziyarettir.⁶ 29 Nisan'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin ile bir araya gelen Dr. Ali Mohammed Shein, Türkiye ve Zanzibar Sultanlığı'nın ilişkilerinin geçmişine dikkat çekerek Türkiye ile Tanzanya arasında-

ki ekonomik ilişkilerin hızla artacağını belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Shein, Ankara'da gerçekleştirdiği resmî görüşmelerin ardından, 30 Nisan'da Antalya'ya geçerek iki ülke arasında turizm alanında yapılabilecek işbirliğine ilişkin temaslarda bulunmuştur. Ayrıca İstanbul'da iş çevreleriyle 1 Mayıs'ta bir araya gelen Cumhurbaşkanı Shein, 2 Mayıs tarihinde temaslarını tamamlayarak Türkiye'den ayrılmıştır.⁷ Bu gezinin en önemli sonucu ikili ilişkilerde ticaretin artmasına katkı yapması yanında, Afrika'daki küçük devletlerin bile Türkiye'ye yönelik ciddi bir pozitif eğiliminin olduğunu göstermesidir.

Somali'deki Açlık Krizi ve Türkiye

Ziyaretler yanında Türkiye 2011 yılında hem çeşitli uluslararası toplantılar üzerinden ilişkileri hem de bu toplantılar dolayısıyla ikili ilişkileri geliştirmeye yönelik adımlar atmıştır. Bu konuda öne çıkan en önemli konu özellikle Somali ve orada yaşanan kıtlık ve kuraklık olmuştur. Türkiye Somali'deki kıtlık krizi üzerine 17 Ağustos tarihinde ilk defa İslam Konferansı Örgütü'nü İstanbul'da acil gündemle toplantıya çağırması⁸ ve bu toplantıya katılmak üzere 17 Ağustos'ta İstanbul'a gelen Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Şerif Ahmet ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül görüşmelerde bulunmuştur. Somali'deki yaşanan kıtlığa karşı Türkiye'de düzenlenen kapsamlı yardım kampanyaları sonucunda yaklaşık 228 milyon lira toplandığı tahmin edilmektedir.⁹ Durumun dünya gündemine gelmesiyle birlikte bölgeye giden ilk yardım kuruluşlarından biri olan Türk Kızılay'ı Türkiye'den toplanan yardımların dağıtılmasını organize etmek işini de üstlenmiştir. Başbakan Erdoğan da hem yardımların dağıtımını hem de bölgedeki durumu yerinde görmek üzere, 19-20 Ağustos tarihlerinde önceden planlanan Batı Afrika ziyaretinin sonunda, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, iş adamları, medya mensupları, çok sayıda şarkıcı ve magazin dünyasında ünlü olan ismin içinde yer aldığı bir heyetle Somali'ye gitmiştir.¹⁰ Bölgede yaptığı açıklamalarla dünya kamuoyunu Somali'ye yardıma çağırarak Erdoğan, durumun gerçekten vahim olduğunu ve insanlığın vicdanının sınıdığını söylemiştir. Yaptığı açıklamalarda Somali'de Türkiye'nin büyükelçilik açacağını ve havaalanı ile şehir merkezi arasındaki yolun yapımını da Türkiye'nin üstleneceğini belirten Erdo-

ğan, ayrıca temiz suya ulaşım için çok sayıda kuyunun açılacağını, büyük bir hastanenin yapılıp işletileceğini, Somali'de iç barışın sağlanması için de çaba sarf edileceğini vurgulamıştır.¹¹

Başbakan'ın ardından CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ile Genel Başkan Yardımcıları Faruk Loğoğlu ve Gürsel Tekin de 31 Ağustos- 1 Eylül tarihlerinde Somali'yi ziyaret etmişlerdir. Somali-Kenya sınırındaki Dadaab Mülteci Kampı'nı gezen Kılıçdaroğlu ve heyeti, Türk Kızılayı'nın bölgedeki çalışmalarından çok etkilendiklerini belirterek, Türkiye'de yurttaşlar Somali'ye yardım yapmak istiyorlarsa en güvenilir kurum olan Türk Kızılayı'nı tercih etmelidir demiştir. Ayrıca Türkiye'deki her üniversitenin iki Somalili öğrenciyi bursla okutması önerisinde bulunmuştur.¹²

Somali'ye yardım çalışmalarının yanında Türkiye, Somali konusundaki çabalarını uluslararası alana da taşımıştır.¹³ Bu çerçevede Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, 22 Eylül 2011 tarihli BM Genel Kurul toplantısında yaptığı konuşmasının önemli bir bölümünde Somali üzerinde durmuştur. Erdoğan, "Somali'nin feryadını duymayan kimse dünyada barıştan, adaletten, medeniyetten söz edemez. Somali'de gördüğüm yoksulluğu ve acıyı tarif etmem imkânsızdır. Bir lokma ekme ve bir damla su ihtiyacı karşılanmadığı için ön binlerce çocuğun öldüğü Somali faciası bir kaç kelimeyle veyahut da birkaç cümleyle geçirilecek bir konu değildir ve uluslararası toplum için yüzkarasıdır" şeklinde konuşmuştur. İnsanlığın vicdanının sorgulandığını belirten Erdoğan, dünyanın yaşananları bir film gibi seyretmesini de eleştirmiştir.¹⁴

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Gana ve Gabon Ziyareti

2011 yılında ayrıca aynı şekilde önceki yıllarda olduğu gibi Türkiye'den Afrika ülkelerine üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu konuda öne çıkan ziyaretlerden birisi Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Afrika'ya açılım politikası çerçevesinde 23-26 Mart tarihleri arasında Gana ve Gabon'a yaptığı resmî ziyarettir.¹⁵ Bu ülkelere cumhurbaşkanı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olma özelliğini taşıyan gezinin ilk durağı Gana olmuştur. Burada Cumhurbaşkanı John Evans Atta Mills'in onuruna verdiği resmî akşam yemeğinde bir ko-

nuşma yapan Cumhurbaşkanı Gül, Gana'nın Afrika'nın en seçkin ve güvenli ülkelerinden biri olduğunu vurgulamıştır.¹⁶

Türkiye'nin, Afrika'nın Sahraaltı'ndaki 18 ülkesinde büyükelçilik açtığını ve bu sayıyı artırmak istediğini vurgulayan Gül, Türkiye'nin Afrika'nın meselelerine çok yakın ilgi duyduğunu; Afrika'nın sorunlarının sadece Afrikalılara bırakılmaması, bütün insanlığın bu sorunların aşılması için katkı vermesi gerektiğine inandığını belirterek bu çerçevede katkı sağlamaya çalıştıklarını vurgulamıştır.¹⁷ Ziyaretinin ikinci gününde Gana Parlamentosu'na hitap eden Gül, Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda, Gana Cumhurbaşkanı Mills ile baş başa görüşmüş ve heyetler arası görüşmelere katıldıktan sonra Mills ile ortak bir basın toplantısı düzenlemişlerdir. Gül basın toplantısında, güvenlik ve askerî alanlardaki iş birliğine önem verdiklerini, öte yandan kalkınmanın dinamosu olan ekonomik ilişkilerin ayrı bir öneme sahip olduğunu belirterek, ilişkilerimizi her alanda geliştirmeliyiz mesajı vermiştir.¹⁸ Ziyaret esnasında Türkiye ile Gana arasında ikili hava hizmetleri, sağlık ve tıp bilimi alanında işbirliği, askerî eğitim ve teknik hizmet ile diplomatik pasaportlara vize muafiyeti anlaşmaları ve her iki ülke Dışişleri Bakanlığı arasında siyasi istişare mekanizması kurulmasına ilişkin mutabakat muhtırası imzalanmıştır.¹⁹

Gana'daki temaslarını tamamladıktan sonra Cumhurbaşkanı Gül, 25 Mart tarihinde Afrika gezisinin ikinci durağı olan Gabon'a geçmiştir. Gül, Gabon Cumhurbaşkanı Ali Bongo Ondimba tarafından Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda resmî törenle karşılanmış ve ardından bir süre baş başa görüşen her iki cumhurbaşkanı, daha sonra heyetler arası görüşmeler yapmışlardır.²⁰ Görüşmelerin ardından, Türkiye ile Gabon Hükümetleri Arasında İşbirliği Anlaşması, Hükümetler arası Askerî Çerçeve İşbirliği Anlaşması, Türkiye ile Gabon Arasında Diplomatik Pasaportlara Vize Muafiyeti Anlaşması, Dışişleri Bakanlıkları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ve Savunma Bakanlıkları Arasında Niyet Beyanı imzalanmıştır.²¹ Daha sonra Gül, Türkiye-Gabon İş Forumu'nun açılışına katılarak bir konuşma yapmıştır. Forum'da bir konuşma yapan Gabon Cumhurbaşkanı Ali Bongo Ondimba ise Gabon'u 2025'te yükselen bir ülke yapmayı hedeflediklerini ve üretime dayalı iki haneli büyüme gerçekleştirme kararlılığında olduklarını söyle-

miştir. Bu çerçevede Türkiye'nin büyük ve önemli katkılar yapabilecek bir ülke olduğunu belirten Cumhurbaşkanı Ondimba, Türkiye gibi inandırıcı bir ortak ile bütün Afrika'ya hizmet edebileceklerini vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Ondimba, Türk iş adamlarını ülkende yatırıma davet etmiş ve yabancı yatırımcılara 10 yıl boyunca vergi muafiyeti getirdiklerini hatırlatmıştır.²²

Başbakan Erdoğan'ın Güney Afrika Ziyareti

Türkiye'den Afrika'ya yapılan bir diğer önemli ziyaret ise Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 3-5 Ekim 2011 tarihlerinde Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yaptığı resmi ziyarettir.²³ Bu ziyaret sonuçları ve uzun vadeli etkileri itibarıyla Türkiye-Afrika ilişkilerinde 2011 yılında gelişen en önemli olay olarak nitelendirilebilir. Yakınlara kadar Türkiye dışarıdan bir bakışla kıtada bir nevi tekil ilişkiler kuran ve özellikle ticaret vurgusuyla kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden bir aktör konumundaydı. İşte bu yüzden Afrika'nın ana aktörleri Ankara'nın açılımlarına biraz şüpheyle yaklaşmıştı. Son dönemde ise Türkiye ile Afrika arasındaki buzların tamamıyla eridiğini ve sadece kıtada değil küresel anlamda da Türkiye-Afrika arasındaki işbirliğinin artacağını işaret eden gelişmeler yaşanmıştır. Güney Afrika ile geliştirilen yeni diyalog ve yakın işbirliği kararı bunun en temel göstergesidir.

Türkiye ve Güney Afrika, BM Güvenlik Konseyinde reform yapılmasından Filistin sorununa kadar birçok konuda aslında aynı şeyleri paylaşıyorlar. Fakat şu ana kadarki ilişkilerin neden bu kadar gelişmediği konusuna gelince bunun birkaç sebebi var. İlk olarak belirtilmesi gereken şey Güney Afrika elitlerinde hala Kürt sorunu üzerinde Türkiye'ye yönelik negatif bir algının varlığıdır. İkincisi ise Güney Afrika'daki Yunan lobisinin süregelen etkinliğidir. Mesela Nelson Mandela'nın Atatürk Barış Ödülü'nü 1993 yılında reddetmesinin en büyük sebebi aslen Yunan olan Mandela'nın avukatının sürece doğrudan müdahalede bulunmasıydı. Bu son ziyaretle birlikte bu tür "psikolojik" engellerin de artık büyük oranda kalktığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu çerçevede Güney Afrika Cumhuriyeti Başkan Yardımcısı Kga-
 lema Motlanthe'nin daveti üzerine ülkeye giden Başbakan Erdoğan'a
 bazı parlamenterler, bakanlar, bürokratlar ve yaklaşık 125 işadamı
 eşlik etmiştir. Ziyaret sırasında, üst düzey ikili temasların yanı sıra
 ikili ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik anlaşmalar imzalanmış
 ve işadamlarını bir araya getiren İş Forumu düzenlenmiştir. Baş-
 bakan Erdoğan, Sudan'dan Somali'ye, Kongo'dan Eritre'ye, Fildişi
 Sahili'nden Libya'ya kadar Afrika kıtasının bütün meselelerinde Gü-
 ney Afrika Cumhuriyeti ile yakın işbirliği içinde olmak ve ortak ha-
 reket imkânlarını etkin şekilde değerlendirmek istediklerini vurgu-
 lamış ve Uluslararası İlişkiler ve İşbirliği Bakanlığı'nda da Türk Dış
 Politikası konulu bir konferans vermiştir.²⁴

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin demokrasi ve ekonomik kalkın-
 ma alanındaki başarıları ile küresel sorunların çözümüne katkılarını
 ilgiyle izlediklerini dile getiren Erdoğan, "Apartheid" döneminden
 sonra işleyen demokrasisi ve ekonomik alandaki atılımlarıyla Güney
 Afrika'nın pek çok ülkeye ilham kaynağı olduğunu belirtmiştir. Türki-
 ye ve Güney Afrika'nın artan imkânları ve uluslararası alanda yükselen
 profilleriyle dünya düzenine taze bir soluk getirmiş iki ülke olduğunu
 söyleyen Erdoğan, bu özellikleriyle Türkiye ve Güney Afrika için ar-
 tık "yükselen güç" tanımının yetersiz kaldığını vurgulamıştır.²⁵ Sahip
 oldukları imkanları barış ve adalet için etkin olarak kullanan bu iki ül-
 kenin dünya meselelerinin çözümünde herkesin katkısını ve işbirliğini
 talep ettiği önemli iki güç merkezi olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin
 yeni dış politikasıyla bütün ülkelere olduğu gibi Afrika'ya yönelik ola-
 rak da dostça bir politika yürüttüğünü söyleyen Erdoğan ayrıca, Gü-
 ney Afrika ile ilgilendikleri kadar Kuzey Afrika ve Orta Afrika ile de
 dostane ilişkileri güçlendirmeye azami çaba sarf ettiklerini vurgulamış
 ve bu politikalar çerçevesinde kıta ülkeleri ile yoğun ekonomik, tica-
 ri ve kültürel ilişkileri olan Güney Afrika'nın çok önemli ve öncelikli
 bir yere sahip olduğunu dile getirmiştir. Bunun yanı sıra, Birleşmiş
 Milletler'den Afrika Birliği'ne, G-20'den çeşitli konularda tesis edilmiş
 temas gruplarına kadar birçok forumdaki işbirliğinin de memnuniyet
 verici şekilde geliştiğini vurgulamıştır.²⁶

Güney Afrika programı çerçevesinde Türkiye-Güney Afrika İş
 Forumu'nda da konuşan Erdoğan, iki ülke arasındaki işbirliği ve

dostluğa vurgu yaparak ticaretten yatırıma, kırsal kalkınmadan tarıma, enerjiden ulaştırmaya kadar birçok alanda geleceğe yönelik ortak hedefler belirlediklerini belirtmiş ve beraberindeki işadamları heyetinin sektörel bazda görüşmeler yapma, gerek Afrika'da gerek Türkiye'de gerekse üçüncü ülkelerde yatırımlara girme arzuları olduğuna atıf yapmıştır. İş adamlarının, yatırımcıların, müteahhitlerin ve sivil toplum kuruluşlarının Afrika'nın dört bir yanına gitmelerinin Afrika'ya açılım politikalarının en önemli hedeflerinden biri olduğunu belirten Erdoğan "Afrika asla mevsimlik bir iş ortağı değil, ebedi bir dosttur" şeklinde konuşmuştur. Demokratik değerlere dayanan anayasal düzeni ve gelişmiş ekonomisiyle Güney Afrika'nın, Afrika'da bir güven ve istikrar unsuru olduğunu kaydederek gerek ikili düzeyde gerekse Afrika düzleminde ve uluslararası planda birçok başarıya birlikte imza atabileceklerini belirtmiştir.²⁷

Türkiye ile Güney Afrika arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin ilerletilmesi için hükümetler düzeyinde gerekli tüm adımları attıklarını ve atmaya devam edeceklerini belirten Erdoğan, iki ülke arasında Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması ve Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması gibi temel belgeleri imzalayarak yürürlüğe koyduklarını; Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşmasını imzalayarak onay sürecinin tamamlanmasını beklediklerini söylemiştir. İlk kez 2008 yılında toplanan Karma Ekonomik Komisyonun bu yıl içinde yeniden toplanmasında fayda gördüklerini sözlerine ekleyen Erdoğan, 2007 yılında 3 milyar dolar sınırına yaklaşan ticaretin daha sonra uluslararası finansal krize rağmen 2010 yılında 1,26 milyar dolar civarında gerçekleşmesinin, iki ülke arasında harekete geçirilmeyi bekleyen ciddi bir potansiyelin göstergesi olduğuna ve ticaretin dönemsel dalgalanmalardan minimum seviyede etkilenerek şekilde yapılandırılmış, ürün çeşitliliği sağlanmış, sağlam ve kalıcı bir zemine ihtiyacı olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca, uluslararası yatırım çekme konusunda ve ikili ilişkilerin daha ileri noktalara taşınmasında turizmin mutlaka değerlendirilmesi gerektiğine, karşılıklı turizm hareketlerinin ise iki ülke halklarının birbirine daha da yakınlaşmasına vesile olacağına değinmiştir.²⁸

Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı Yardımcısı Kgalema Motlanthe de Türkiye'nin Avrupa'ya açılan bir kapı olduğuna atfen

Türkiye'nin, büyük bir ticaret potansiyeli olduğuna işaret etmiştir. Motlanthe ayrıca iki ülke arasındaki işbirliğini geliştirmek için güzel imkanlar olduğunu ve buna yönelik adımlar atmak gerektiğini belirtmiştir. Maden, turizm, ticaret, savunma sanayi gibi alanlar işbirliğinin öne çıktığını belirten Motlanthe, el ele çalışarak Güney Afrika Cumhuriyeti ve Türkiye, ülkelerinin yararına adımlar atabilirler diye konuşmuştur.²⁹

Başbakan Erdoğan ve Motlanthe, baş başa ve heyetler arası görüşmelerden sonra ortak bir basın toplantısı düzenleyerek gazetecilerin sorularını yanıtlamışlardır. Güney Afrika'nın Afrika'daki önemli yerine ve stratejik konumuna işaret eden Erdoğan, düşünceleri örtüşen iki ülke konumunda olduklarını dile getirmiştir. Ekonomik ilişkiler noktasında da Türkiye-Güney Afrika ilişkilerini çok önemsediklerini vurgulayan Erdoğan, 2008'de 2,7 milyar Dolara çıkan ticaret hacminin, 2010 yılında uluslararası finans krizi sebebiyle 1,2 milyar Dolara kadar düşmesine rağmen bu yıl itibarıyla ilk 7 ayda 1 milyar Dolara çıkmış olmasını önemli bir gösterge olarak gördüğünü belirtmiştir. Turizm sektöründe atılabilecek adımlara da dikkat çeken Erdoğan, THY ile Güney Afrika havayolları arasındaki çalışma ve taleplerin artışına dayanarak, bu konuda atılacak adımların toplumların kaynaşması ve dünya barışına önemli katkı sağlayacağına değinmiştir. Bu ziyarette Türkiye ve Güney Afrika Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlıkları arasında diplomatik akademiler arası işbirliği mutabakat zaptı imzalanmıştır.³⁰

Yapılan anlaşmalara ve Erdoğan'ın ziyaretinin Güney Afrika'da bıraktığı pozitif etkiye bakarak değerlendirildiğinde Güney Afrika gezisi sonrasında Türkiye, Afrika kıtasına yönelik ilişkilerinde hem vites hem de ufuk yükseltmiştir. Türkiye'nin küresel siyasette Afrika'nın ana aktörlerinden birisi olan Güney Afrika ile yakın çalışması Türkiye'nin yavaş yavaş 'yükselen güçler' ile daha çok birlikte hareket edeceğine işaret etmesi yanında batıyla olan yakın kurumsal ilişkileri dolayısıyla gerekirse bir aracı rolü oynama şansı verecektir. Bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin IBSA Diyalog Forumu³¹ ve BRICS ile kurumsal olarak işbirliği içine girmesinin de önünü açacaktır. Fakat Türkiye, Güney Afrika ile ilişkilerinde dünyaya felsefi yaklaşım anlamında kendisini diğer BRICS ülkelerine kıyasla daha çok ortak nokta bulacaktır. Çünkü Güney Afrika kıta ve dünya siya-

setinde batı-dışı otantik arayışları olan ve bunu “Afrika Rönesansı” gibi tartışmalarla net bir şekilde gösteren bir ülkedir. Bu çerçevede Türkiye ve Güney Afrika'nın batıyla beraber fakat aynı zamanda batı-dışı otantik çözüm arayışları iki ülkeyi daha da yakınlaştıracaktır.

Diğer Karşılıklı Üst düzey Ziyaretler

Türkiye ve Afrika arasında Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde karşılıklı ziyaretlerin yanısıra çeşitli düzeyde başka ziyaretler de gerçekleşmiştir. Örneğin, Kenya Ulusal Meclis Başkanı Kenneth Marande ve beraberindeki heyet 28 Şubat tarihinde Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuşlardır. Marande, ziyaret kapsamında mevkidaşı Mehmet Ali Şahin ile görüşmesinin ardından beraberindeki heyetle birlikte Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile de görüşmelerde bulunmuştur. Ziyaretin iki ülke parlamentoları arasındaki ilişkilerin güçlendirmesine katkı yapması beklenilmektedir. Aynı şekilde Güney Afrika Devlet Başkanı Yardımcısı Kgalema Mothlanthe, 24-26 Mayıs 2010 tarihlerinde 5 bakan ve 50 civarındaki işadamlarıyla beraber Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile bir araya geldikten sonra heyetler arası görüşmeler yapmıştır.³²

Türkiye tarafından ise 5 Şubat tarihinde Devlet Bakanı Faruk Çelik Sudan'ın en fakir bölgelerinden biri olan Güney Darfur'un Başkenti Nyalay'a hastane temeli atmak için gitmiştir. 8 ay içinde tamamlan hastane 150 yatak kapasiteli olarak faaliyete başlamıştır. TİKA sponsorluğunda yapılan hastanenin temel atma törenine Faruk Çelik'le birlikte TİKA Başkanı Musa Kulaklıkaya, Sağlık Bakanlığı Müsteşarı Nihat Tosun, İlaç İşverenleri Başkanı Metin Demir ile Sudan Cumhurbaşkanlığı Müsteşarı Ahmet Bilal, Sağlık Bakanı Hasabelresul Babikir de katılmıştır. Bakan Çelik yaptığı konuşmada, 4 yıl önce Başbakan'ın bölgeye yaptığı gezi sırasında verdiği sözü tutmak için geldiklerini vurguladı ve Türkiye'nin yeni projelerle Darfur halkının yanında olmaya devam edeceği belirtmiştir.³³

Türkiye'nin kıtadaki kilit ülkelerle ilişkilerini geliştirme konusunda ciddiyetini göstermek ve çeşitli konularda karşılıklı fikir alışverişinde bulunmak üzere 21-22 Ağustos tarihinde Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu aynı yıl içinde gerçekleşen Başbakan Erdoğan'ın

ziyaretinin ardından Güney Afrika Cumhuriyetini ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sonrasında Davutoğlu karşılıklı olarak vizelerin kaldırılması için prensipte mutabakata vardıklarını açıklamıştır.³⁴ Davutoğlu, Güney Afrika ziyareti çerçevesinde yaptığı açıklamada, Güney Afrika'nın çok önem verdikleri bir ülke olduğunu söyleyerek, hem Afrika kıtasındaki hem de uluslararası alandaki etkinliği açısından Güney Afrika'nın sözü giderek daha çok dinlenen bir ülke haline geldiğini vurgulamıştır. İkili ilişkilerde siyasi açıdan hiçbir sorun olmadığına değinen Bakan, ekonomik açıdan da büyük bir potansiyel bulunduğu dikkati çekerek, prensipte vizelerin kaldırılması konusunda mutabık kaldıklarını, teknik çalışmaların sürdüğünü, bu çalışmaların en kısa zamanda tamamlanması için karşılıklı olarak talimat verdiklerini kaydetmiştir. Bakan Davutoğlu, serbest ticaret anlaşması konusunda adım atılması üzerinde durduklarını da açıklayarak, Türk Hava Yolları (THY) başta olmak üzere ulaşım hatları konusundaki gelişmeleri ele aldıklarını, THY'nin 5 sefer sayısının yakında 7'ye çıkarılacağını belirtmiştir.³⁵

Aynı şekilde Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ 26-27 Kasım tarihleri arasında Somali'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.³⁶ Bozdağ'a gezisinde, milletvekilleri ve TİKA Başkanı Serdar Çam eşlik etmiştir. Bozdağ hem başkent Mogadişu'da Türkiye tarafından yapılacak ikinci hastanenin temelini atmış hem de önceki aylarda Türkiye tarafından gönderilen yardımların durumu hakkında incelemelerde bulunmuştur. Kızılay'ın yardım çadırını gezen ve çalışmaları denetleyen Bozdağ, gezisinin ikinci gününde Bedir Türk Okulu'nu ziyaret etmiş ve okulda düzenlenen törende konuşan Somali Başbakanı Abdiveli Muhammed Ali, ülkesine yaptığı katkılardan dolayı Türkiye'ye minnettar olduklarını bildirmiştir.³⁷

Türkiye-Afrika Ortaklığı Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı

2011 yılında ayrıca Türkiye önderliğinde daha önceki yıllarda yapılan çalışmaları ve atılan adımları değerlendiren önemli bir toplantı gerçekleştirilmiştir. 16 Aralık'ta Türkiye'nin ev sahipliği ile Türkiye-Afrika Ortaklığı Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı düzenlenmiştir.³⁸ Konferansta, Türkiye ile Afrika arasındaki stratejik ortaklığın çeşitli boyutlarda derinleştirilmesi konusunda istişare-

lerde bulunulurken, görüşmelerin ardından bu doğrultuda atılacak adımlarda kararlılığın göstergesi olarak bir bildiri yayınlanmıştır.³⁹ Konferansın ardından kabul edilen bu bildiri de, gelecek Türk-Afrika Zirvesi'nin 2013 yılında bir Afrika ülkesinde düzenleneceği belirtilerek 2008 yılında yapılan ilk Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nin taraflar arasındaki ilişkilerin güçlenmesine yaptığı olumlu katkının altı çizilmiştir.

Konferanstan bir gün önceki hazırlık toplantısında benimsenen Uygulama Planı'nın gözden geçirildiği toplantı sonrası yayımlanan bildiri de, 2008'de gerçekleşen ilk Türkiye-Afrika Zirvesi'nden bu yana kaydedilen mesafenin değerlendirildiği vurgulanmış ve Uygulama Planı'nın hayata geçirilmesi konusundaki kararlılık yinelenerek, Türk ve Afrikalı medya örgütleri ve mensupları arasındaki iletişim ve işbirliğinin geliştirilmesi için Türk-Afrika Medya Forumları düzenlenmesinin önemine değinilmiştir.⁴⁰ Bildiri de ayrıca Türkiye ile Afrika Birliği üyesi ülkeler arasındaki diplomatik temsilde gerçekleşen artışın, ilişkiler ve işbirliği üzerindeki olumlu etkileri vurgulanmıştır. Türk hükümetinin, AB'yle gümrük birliği ve diğer uluslararası taahhütlerinden kaynaklanan zorunluluklarıyla uyumlu biçimde, Afrikadaki En Az Gelişmiş Ülkelere gümrük vergisi indirimi ve duty free ayrıcalıkları tanıma olanaklarını araştırma sözüne de atıf yapılan bildiri de, Türkiye'nin eğitimden sağlığa, tarımdan altyapı yatırımlarına kadar çeşitli alanlarda Afrika'ya sağladığı desteğe dikkat çekilmiştir. Tüm bunlara ek olarak, Türkiye-Afrika ilişkilerinde üniversite burslarının önemine dikkat çekilerek, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda bu alanda Afrika ülkelerine daha fazla pay ayırma sözünden duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.⁴¹ Bu toplantı özellikle Türkiye-Afrika ilişkilerinde kurumsal derinleşmenin her geçen gün daha da derinleştiğinin en önemli göstergesi olmuştur. Özellikle katılımcı devlet sayısı ve delegelerin üst düzey olması bunu ayrıca teyit etmiştir.

Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Zafer Çağlayan'ın Tanzanya ve Etiyopya Ziyareti

2011 yılında Türkiye Afrika'ya ticari olarak açılımına devam etmiştir. Bu çerçevede 8-12 Mart tarihlerinde Devlet Bakanı Zafer Çağlayan başkanlığındaki bir heyet Tanzanya ve Etiyopyadaki ya-

tırım fırsatlarını değerlendirmek amacıyla bu iki ülkeyi ziyaret etmişlerdir.⁴² Devlet Bakanı Çağlayan, Etiyopya'nın, Afrika ile Ticari ve Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi kapsamında Türkiye için çok önemli bir ortak olacağını belirtmiştir. İlk kez Türkiye'den bir ticaret bakanının Etiyopya'yı ziyaret ettiğini ifade eden Çağlayan, Etiyopya Devlet Bakanı Ahmed Shidi, Etiyopya'da yatırım yapacak Türk iş adamlarına verilmesi öngörülen 100 milyon dolarlık Eximbank kredisinin anlaşmasını imzalamıştır.⁴³

Addis Ababa'dan Tanzanya'nın Dar eş Salaam kentine geçen Zafer Çağlayan Türkiye ile Tanzanya arasında "Karşılıklı Yatırımların Teşviki ve Korunması" anlaşması ile Tanzanya'nın Türkiye'den ithalati için kullanılacak 50 milyon dolarlık Eximbank kredisi anlaşması imzalanmıştır. Ziyaret sırasında Tanzanya Cumhurbaşkanı Kikwete ile görüşen Çağlayan, madenler ve diğer alanlarda Tanzanya'da gerçekleştirilecek Türk yatırımlarının enerji karşılığında yapılabileceğini bildirirken, Cumhurbaşkanı Kikwete 50 milyon dolarlık Eximbank kredisinden duyduğu mutluluğu dile getirmiştir.⁴⁴

Çağlayan'ın ziyaretleri yanında Kenya Konut Bakanı Soita Shitanda'nın daveti üzerine Bayındırlık ve İskân Bakanı Mustafa Demir de 10-13 Şubat tarihinde Kenya'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur.⁴⁵ Bu ziyaret Türkiye-Kenya ilişkilerinin gelişmesi açısından önemli olmuştur, çünkü özellikle Türkiye konut sektörün Kenya'nın başlatmış olduğu temel altyapı inşaatı ve konut sektöründe önemli pay alması beklenmektedir.

2011 yılında ayrıca hem yeni sektörler Türkiye'nin Afrika piyasasını keşfetmesine hem de yeni pazarlara açılmasına şahitlik etmiştir. Örneğin, Hamidiye Kaynak Suları A.Ş. Afrika pazarına hızlı bir giriş yaparak, Angola ve Gabon'u ihracat portföyüne eklemiştir.⁴⁶ Konuyla ilgili bir açıklama yapan Hamidiye Kaynak Suları A.Ş. Genel Müdürü Kenan Kılıç, 2011 yılında ihracatta yeni pazarlara yönelindiklerini ve öncelikli hedeflerinin de Afrika ülkeleri olduğunu belirtmiştir.⁴⁷

Ayrıca Ekim ayında Batı ve Orta Afrika'nın pamuk üreticisi ülkelerinin temsilcileri tarafından Ege İhracatçı Birlikleri'ne ziyaret düzenlenmiştir. 15 kişiden oluşan Afrikalı heyet ile Türk yetkililer arasında "pamuk toplantısı" düzenlenmiş ve Afrikalı pamuk üreticileri Türk yetkililerden, Türkiye'nin Afrika Pamuk Birliği'ne üye olmasını istemişlerdir.⁴⁸

Türkiye-Afrika ilişkileri karşılıklı forumlar ve kurumsal açılımlarla da devam etmiştir. 16 Eylül tarihinde Ruanda Cumhuriyeti Fahri Başkonsolosu İnanç Çiftçi'nin ev sahipliğinde Sait Halim Paşa Yalısı'nda düzenlenen bir toplantı ile Ruanda İstanbul Kalkınma Komisyonu Ofisi açılışı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya, Ruanda Dışişleri ve İşbirliği Bakanı Louise Mushikiwabo'nun yanı sıra, Altyapı, Ticaret ve Sanayi Bakanları ile Ruanda Havayolları İcra Direktörü, Ruanda Kalkınma Bankası İcra Direktörü ile üst düzey iş adamları katılmıştır.⁴⁹

TABLO 1: TÜRKİYE'NİN BAZI SAHRAALTI AFRİKASI ÜLKELERİYLE TİCARETİ (MİLYAR \$)

Yıl	İhracat		İthalat	
	2010	2011	2010	2011
Güney Afrika Cumhuriyeti	369	511	890	1955
Nijerya	251	394	603	823
Sudan	228	244	5	9
Kenya	86	199	13	15
Angola	110	221	0	0
Nijer	15	24	0	0
Senegal	83	155	1	3
Gambiya	21	40	0	0
Gine	28	39	3	2
Sierra Leone	24	26	11	23
Liberya	67	61	8	3
Fildişi Sahilleri	48	66	97	139
Gana	96	220	194	292
Togo	31	60	7	47
Kamerun	49	105	40	48
Ekvator Ginesi	33	63	0	0
Gabon	19	30	5	3
Kongo Dem. Cum.	14	32	3	19
Etiyopya	175	275	41	42
Cibuti	31	45	0	0
Tanzanya	89	171	14	22
Mozambik	46	103	43	71
Madagaskar	27	51	2	2
Mauritius	22	45	7	7
<i>Toplam</i>	<i>1.962</i>	<i>3.180</i>	<i>1.987</i>	<i>3.925</i>

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr>

Türkiye-Güney Afrika Forumu

2011 yılında ayrıca Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) tarafından Türkiye-Güney Afrika Forumu düzenlenmiştir. 25-26 Mayıs tarihleri arasında İstanbul'da gerçekleştirilen foruma, Güney Afrika Devlet Başkan Yardımcısı Kgalema Motlanthe, Sanayi ve Ticaret Bakan Yardımcısı Thandi Tobias Pokolo ve Johannesburg Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Mark Nowitz ile Türk-Afrika İş Konseyi Başkanı Tamer Taşkın'ın yanı sıra çok sayıda işadama katılmıştır.⁵⁰ Forumun açılış konuşmasını yapan Türk- Afrika İş Konseyleri Başkanı Tamer Taşkın, Güney Afrika'nın ekonomik bağlamda hem Afrika hem de Türkiye için önemli olduğuna vurgu yaparak Güney Afrika'nın 55 işadama ile Türkiye'ye gelmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Güney Afrika Sanayi ve Ticaret Bakan Yardımcısı Thandi Tobias Pocolo ise İstanbul'da yapılan forumun Türkiye'yle olan ortaklığa katkılar sunacağına altını çizmiştir. Güney Afrika'nın foruma ilgi duyduğunu kaydeden Pocolo, ülkelerarası ekonomik ilişkilere her zaman önem verdiklerini belirterek Türkiye'yle ticari ilişkileri arttırmaya açık olduklarını ve Türkiye eliyle Güney Afrika'ya yapılacak yatırım ve ihracatların artmasını ve yapılanmasını istediklerini belirtmiştir.⁵¹

Sivil Toplum Teşkilatlarının Faaliyetleri, Yumuşak Güç ve Din

Yedinci Türkiye-Afrika Dış Ticaret Köprüsü toplantısı

Sivil toplum örgütleri/teşkilatları önceki yıllarda olduğu gibi Türkiye'nin Afrika açılımında öncü rolü oynamaya devam etmektedir. Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON), Ekonomi Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ihracatçılar Meclisi'nin (TİM) birlikte düzenlediği Türkiye-Afrika Dış Ticaret Köprüsü toplantılarının yedincisi 16 Aralık'ta İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.⁵² Toplantıda 54 Afrika ülkesinden 300 işadama Türk işadamları ile bir araya gelmiştir. Toplantının açılış konuşmasını yapan TUSKON Başkan Vekili Ahmet Ciğer, 7 federasyon ve 165 işadama derneğinde 35 bin işadama ve 100 bin işletmeyi temsil ettiklerini belirterek, ticaret köprüleri sayesinde yurtdışındaki işadamları ile Türk işadamları arasında güzel ilişkiler kurulduğuna dikkat çekmiştir. Ci-

ğer ayrıca Afrika'nın Türkiye için son derece önemli bir ekonomik ortak olduğunu ve Afrika ülkeleri ile ticari ilişkilere çok boyutlu baktıklarını vurgulamıştır. Ciğer'in 2006'dan bu yana gerçekleştirilen ticaret köprüsü programlarının 25 milyar dolarlık bir iş hacminin temelini oluşturduğunu söylediği toplantıda, TİM Başkanı Mehmet Büyükekşi ise, Afrika'nın potansiyelini bulması, sorunlarını çözmesi için daha çok ticaret ve yatırıma ihtiyacı olduğunu ve bu çerçevede ilişkileri geliştirmek istediklerini belirtmiştir.⁵³

Bir diğer sivil toplum kuruluşu öncülüğü ise 2012 yılına ait çalışma programını belirleyen İzmir Ticaret Odası'nın (İZTO) ağırlığı Afrika'ya verme kararıdır. EXPO 2020 adaylığı ve ticari ilişkilerde İzmir için kilit kıta konumuna gelen Afrika ile ilişkiler, İzmir Ticaret Oda'sının 2012 Çalışma Programı'nda "Dünyanın parlayan yıldızı Afrika" başlığı altında ayrıntılı yer almıştır. Yılda 250 milyar dolarlık ithalat yapan Afrika pazarında İzmirli firmaların yer alması için çalışma başlatan İZTO, 2012 yılında birçok iş gezisi düzenleyeceğini dile getirmiştir.⁵⁴

2011 yılında ayrıca Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu ve iş adamlarından oluşan heyet İslam Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu toplantısına katılmak üzere 3 Aralık'ta Sudan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Hisarcıklıoğlu ve beraberindeki heyet Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir tarafından kabul edilmiştir. El Beşir'e yapılan ziyarette, Sudan'daki Türk yatırımcılarının sorunları gündeme getirilirken, Sudan Devlet Başkanı Beşir de Türkiye'nin ekonomik başarılarından gurur duyduklarını belirterek Türk yatırımcıları Sudan'da yatırım yapmaya davet etmiştir.⁵⁵

Sivil toplumun yaptığı çalışmalara en büyük destek THY'nin Afrikalı işadamlarına sağladığı vize kolaylığı olmuştur.⁵⁶ THY ile seyahat eden Sahraaltı Afrika ülkeleri vatandaşları, geçerli Schengen, İngiltere ve ABD vizesi sahibi olmaları koşuluyla Atatürk Havalimanı'ndan Türkiye vizesi alabileceklerdir. THY Basın Müşavirliği'nden yapılan açıklamada, Büyük Sahra Çölü'nün güneyindeki Burindi, Komoros, Cibuti, Eritre, Etiyopya, Kenya, Malavi, Ruanda, Somali, Uganda, Tanzanya, Zambiya, Angola, Kamerun, Kongo, Demokratik Kongo, Sudan, Gambiya, Gana, Nijer, Nijerya ve Senegal'i kapsayan yeni uygulamanın, bölge ülkeleri ile Türkiye arasında ticari ilişkilerin ge-

lişmesine katkıda bulunacağı ve THY'nin yolcu sayısının artmasını sağlayacağı kaydedilmiştir. THY Yönetim Kurulu Başkanı Hamdi Topçu da konuya ilişkin açıklamasında, Afrika'dan Türkiye'ye gelecek yolcuların vizelerini kolaylaştırmak için yapılan çalışmaların önemine işaret ederek, Afrika'da birçok şehirde, Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğinin uzak olması ya da bulunmaması sebebiyle vize almakta zorluk çekildiğini, Türk Hava Yollarının girişimiyle İçişleri Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığıyla yapılan görüşmeler sonucunda vize kolaylığı sağlandığını bildirmiştir.⁵⁷

2011 yılında Türkiye'nin Afrika açılımının sosyal tabanını genişletmek için de çeşitli adımlar atılmıştır. 1979 yılından itibaren TRT'nin organizasyonu ile ülkeler arası düzeyde kutlanan ve bu yıl 33.sü gerçekleştirilen Uluslararası 23 Nisan Çocuk Şenliği'ne, şenliklere ilk kez katılan Mali ile birlikte Afrika'dan Kenya, Mısır, Senegal'den çocuklar katılmıştır.⁵⁸ Bu vesileyle Afrikalı çocuklar diğer ülke grupları gibi medya ve etkinlikler kanalıyla kendilerini ve ülkelerini tanıtmaya imkân bulmuşlardır.

Aynı çerçevede yapılan bir başka etkinlik ise Afrika Günü kutlamaları olmuştur. 25 Mayıs Afrika Günü kutlamalarına Bilkent Üniversitesi ev sahipliği yapmıştır.⁵⁹ Türkiye'de görev yapan 12 Afrikalı büyükelçinin destekleri ile 26 Mayıs'ta düzenlenen kutlamalara Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Devlet Bakanı Selma Aliye Kavaf da katılmıştır. Bilkent Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Abdullah Atalar'ın açılış konuşmasının ardından konuşma yapan Gül, Türkiye'nin her platformda Afrika'nın sesi olmaya devam edeceğini belirterek, "Karşılıklı siyasi ve ekonomik çıkarlarımızı inkâr edecek halimiz yok. Ancak Türkiye'nin hiç karşılık beklemeden Afrika'ya ilgisi vardır" demiştir.⁶⁰ Törende Afrikalı büyükelçiler de birer konuşma yapmışlardır.

II. Afrika Müslüman Dinî Liderler Zirvesi

Türkiye-Afrika ilişkilerinde dinin önemli bir öge olarak öne çıktığı gerçeği Diyanet'in yaptığı bir girişimle yeniden gündeme gelmiştir. Bu minvalde II. Afrika Müslüman Dinî Liderler Zirvesi, 21-25 Kasım 2011 tarihleri arasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ev

sahipliğinde ve Başbakanının himayelerinde İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirilmiştir. 46 ülkeden 125 temsilcinin katıldığı zirvede, Türkiye ile Afrika'daki Müslüman topluluklar arasında dinî ilişkileri geliştirmek ve işbirliği imkânları oluşturmak ana gündem maddesi olarak yer almıştır.⁶¹ Birincisi 2006'da İstanbul'da gerçekleştirilen bu zirvelerdeki temel amaç, Türkiye ile Afrika'daki Müslüman topluluklar arasında dinî ilişki ve işbirliği imkânlarını araştırmak, işbirliği şartlarını oluşturmak, geliştirmek ve bütün bu süreçlerin gerektirdiği adımları atmaktır.

Zirvenin sonuç bildirgesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nda yapılan etkinlikle açıklanmıştır. Bildirgede, bugün genel olarak sömürgeleştirmelerle, köle ticaretiyle, iç savaşlarla, yardıma muhtaç insan görüntüleriyle çizilen Afrika imajının, kıta insanının kültürel ve manevî zenginliğini örtmekte olduğu ifade edilmiştir. Afrika'nın tarih boyunca bilim ve düşünce alanında insanlığa sunduğu katkılarla anılması gerektiği vurgulanırken, kıtanın asıl sorunlarına çözüm bulabilmek, dünyanın Afrika toplumlarıyla doğru ilişkiler kurmasını sağlayabilmek için oluşturulan çarpık imajın değiştirilmesi yönünde insanlık olarak ortak çaba gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.⁶²

Bildirgede, "Afrika'nın çeşitli bölgelerinde devam eden çatışma ve iç savaşlarda doğrudan masum halkı hedef alan saldırılar, gerçekte birer insanlık suçudur. Bu bölgelerde meydana gelen çatışma ve savaşların bir an önce durması en büyük temennimizdir. Farklı din mensuplarından da bu yönde aynı gayret ve samimî yaklaşımın beklendiği bilinmelidir. Özellikle Afrika insanının can, mal ve namusları ile din ve vicdan hürriyetlerinin güvence altına alınması, huzurlu ve müreffeh bir hayata kavuşturulması, barış ve hoşgörünün teşvik edilerek yaygınlaştırılması yönünde her türlü gayret ve çaba herkes tarafından desteklenmelidir" denilerek Afrika'daki dini çatışmalara referans ve buna yönelik çalışmalar yapılacağına sinyali verilmiştir.⁶³

Zirvede ayrıca "Afro-Asya İslam Dünyası Manevî Liderler Birliği" kurulması kararlaştırılmıştır. Bu hususa ilişkin sonuç bildirgesinde, "Bölge ülkelerinde sağlıklı dinî bilgiye dayalı manevî rehberliğe olan ihtiyaç, özellikle kriz bölgelerinde barış ve huzurun tesisi için inisiyatif alabilecek "Afro-Asya İslam Dünyası Manevî Liderler Birliği" mahiyetinde bir oluşumun gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Birliğin yapı, içerik ve işleyişi konusunda ön çalışma yapmak üzere bir heyet teşkil edilmelidir. Bu birlik küresel ve mahallî ölçekte İslam'a ve Müslümanlara yönelen meydan okumalar karşısında ortak bir duyarlılık, ortak dil ve yöntem ile hareket edebilen, ilgili uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapabilen kurumsal bir yapılanmaya sahip olmalıdır” ifadeleri yer almıştır.⁶⁴

Sonuç

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politikası ekonomik ve siyasi açıdan 2011 yılında da hem genişlemeye hem de derinleşmeye devam etmiştir. Özellikle ekonomik krizin etkisiyle küçük de olsa ilişkilerin bir sarsıntı geçirdiği 2010 yılı sonrasında, 2011 yılı gelişmeler önceki trendin geri döndüğünün göstergesidir. Özellikle ticari ilişkiler gözle görülür bir artış yaşanmış ve bu Türkiye-Afrika ticari göstergelerine yansımıştır. Tablo 1'de de görülebileceği gibi Türkiye'nin Afrika ile ticareti 2011 yılında bir yıl öncesine göre ithalat açısından % 90'dan fazla, ihracat açısından ise yaklaşık % 60'tan fazla artmıştır. Bu durum Afrika ülkelerinin artık Türkiye-Afrika ilişkilerinde önceki yıllarda olduğu gibi göreceli olarak daha pasif bir oyuncu olmaktan daha aktif ve önemli bir rol almaya başladıklarının göstergesidir. Bu çerçevede daha önceki dönemlerde Türkiye'nin ihracatının hep öne çıktığı düşünüldüğünde, Afrika ülkelerinin Türkiye'ye olan ihracatının da 2011 yılı itibarıyla öne çıkmaya başlaması ilişkilerin zeminini derinleştirmek için hayli önemlidir.

Siyasi açıdan 2011 yılı ilişkilerin normalleştiğinin ve belirli bir sistematığe oturduğunun tescilli anlamında önemli olmuştur. Özellikle ilişkileri gözden geçirme toplantısına gösterilen ilgi ve katılım bunun net göstergesidir. Ayrıca Türkiye ve Afrika'daki kilit ülkelerin ilişkileri önceki yıllardaki gibi soğuk bir ilişki havasından çıkmış ve son derece yakın bir işbirliğine dönüşmüştür. Bu çerçevede Türkiye-Güney Afrika ilişkilerinin ikili boyuttan kıtasal ve küresel boyuta evrilme çabaları ve karşılıklı fikir teatisinin sıklaştırılması hem Türkiye -Afrika ilişkileri açısından hem de Türkiye'nin kıtaya yapacağı muhtemel katkılar açısından önemlidir.

Kronoloji

- 1-3 Şubat** Nijerya Devlet Başkanı Goodluck Ebele Jonathan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün davetlisi olarak Türkiye'ye resmî bir ziyarette bulunmuştur.
- 5 Şubat** Devlet Bakanı Faruk Çelik Sudan'ın en fakir bölgelelerinden biri olan Güney Darfur'un Başkenti Nyalay'a hastane temeli atmak için gitmiştir.
- 10-13 Şubat** Bayındırlık ve İskan Bakanı Mustafa Demir Kenya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 28 Şubat** Kenya Ulusal Meclis Başkanı Kenneth Marande ve beraberindeki heyet Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur.
- 8-12 Mart** Devlet Bakanı Zafer Çağlayan başkanlığında bir heyet Tanzania ve Etiyopya'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 23-26 Mart** Cumhurbaşkanı Abdullah Gül Afrika'ya açılım politikası çerçevesinde Gana ve Gabon'a resmî bir ziyarette bulunmuştur.
- 28 Nisan-2 Mayıs** Zanzibar Cumhurbaşkanı Dr. Ali Mohamed Shein Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur.
- 24-26 Mayıs** Güney Afrika Devlet Başkanı Yardımcısı Mothlanthe, 24-26 Mayıs 2010 tarihlerinde Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuştur.
- 17 Ağustos** İKÖ'nün Somali Toplantısı için Türkiye'ye gelen Somali Cumhurbaşkanı Şeyh Şerif Ahmet Başbakan Erdoğan ve Cumhurbaşkanı Gül ile görüşmüştür.
- 21-22 Ağustos** Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu aynı yıl içinde gerçekleşen Başbakan Erdoğan'ın ziyaretinin ardından Güney Afrika Cumhuriyetini ziyaret etmiştir.
- 31 Ağustos-1 Eylül** CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ve heyeti Somali'yi ziyaret etmiştir.
- 3-5 Ekim** Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne resmi bir ziyarette bulunmuştur.
- 21-25 Kasım** II. Afrika Müslüman Dinî Liderler Zirvesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ev sahipliğinde ve Başbakanının himayelerinde İstanbul ve Ankara'da gerçekleştirilmiştir.
- 26-27 Kasım** Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ Somali'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir.
- 16 Aralık** Türkiye'nin ev sahipliği ile İstanbul'da Türkiye-Afrika Ortaklığı Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı düzenlenmiştir.

NOTLAR

- 1 Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin tarihten günümüze kısa bir dökümü ve dönemi için daha önceki şu çalışmalarımıza bakılabilir: "Türkiye'nin Afrika Politikası 2009", Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Edts.), **Türk Dış Politikası Yılığ** 2009, SETA: Ankara, 2011, ss.571-601; "Türkiye'nin Afrika Politikası 2010", Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Mesut Ozcan (Edts.), **Türk Dış Politikası Yılığ** 2010, SETA: Ankara, 2011, ss.501-527; ve "Türkiye'nin Afrika Acilimi ve Asya ile ilişkiler", **2000'li Yıllarda Türkiye'de Dış Politika**, İbrahim Kalın (Ed). İstanbul: Meydan Yayıncılık, 2011, ss.115-139. Ayrıca Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişmesinde ekonomi, din, sivil toplum ve kalkınma yardımı gibi konuların etkisi için şu çalışmalara bakılabilir: Mehmet Özkan, "A New Actor or Passer-by? The Political Economy of Turkey's Engagement with Africa", **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, Vol 14, No 1, 2012, ss. 113-133; Mehmet Özkan ve Birol Akgün, "Turkey's Opening to Africa", **The Journal of Modern African Studies**, Cilt 48, No 4, 2010, ss. 525-546; Mehmet Özkan, "Turkey's Rising Role in Africa", **Turkish Policy Quarterly**, Cilt 9, No 4, Kış 2010/2011, ss. 93-105; ve "What Drives Turkey's Involvement in Africa?", **Review of African Political Economy**, Cilt 37, No 126, 2010, ss. 533-540.
- 2 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78832/nijerya-cumhurbaskani-jonathan-cankaya-koskünde.html> (12 Ocak 2012)
- 3 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78834/turkiyenin-nijerya-ile-iliskileri-stratejik-de-recede-onemli.html> (12 Ocak 2012)
- 4 http://www.tuskon.org/icerik/haber_detay.php?id=845 (3 Subat 2011)
- 5 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/78834/turkiyenin-nijerya-ile-iliskileri-stratejik-de-recede-onemli.html> (12 Ocak 2012)
- 6 "Zanzibar Cumhurbaşkanı Ankara'ya Geliyor", <http://www.timeturk.com/tr/2011/04/28/zanzibarcumhurbaskani-ankara-ya-geliyor.html> (2 Nisan 2011)
- 7 Bu ziyaretin bir degerlendirmesi için bkzn. Mehmet Öztürk, "Zanzibar Cumhurbaşkanı Ali Muhammed Shein'in Türkiye Ziyareti ve Tarihsel Süreçte Zanzibar", **Ortadoğu Analiz**, Temmuz-Agustos 2011, Cilt 3, Sayı 31-32, ss.93-102.
- 8 http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/08/110817_somalia_turkey.shtml (17 Agustos 2011)
- 9 <http://www.sbn.gov.tr/icerik.aspx?id=6345> (15 Ocak 2012)
- 10 <http://tr.euronews.net/2011/08/19/basbakan-recep-tayyip-erdogan-somali-de/> (15 Ocak 2012)
- 11 "Somalililere Seslendi: Sıkıntıyı Birlikte Atlatacağız", <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1171118&title=somalililere-seslendi-sikintiyi-birlikteatlatacagiz&haberSayfa=0> (20 Agustos 2011)
- 12 "CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Somalililerle", <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/08/31/chp.genel.baskani.kemal.kilicdaroglu.somalililerle/627822.0/index.html> (31 Agustos 2011).
- 13 Somalide yaşanan sorunların bölgesel ve küresel boyutları ve bu çerçevede Türkiye'nin çabalarının nereye oturduğuyula alakalı olarak bkzn. Mehmet Özkan, "Somali'ye barış nasıl getirilebilir?", **Dünya Bülteni**, 6 Eylül 2011, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=173543> (15 Mart 2012).
- 14 <http://www.usasabah.com/Siyaset/2011/09/23/erdoganin-bm-konusmasinin-tam-metni> (15 Ocak 2012)
- 15 "Gul Afrika turuna cikiyor", <http://www.gazete5.com/haber/cumhurbaskani-gul-afrika-gezisi-yapacak-22-mart-2011-97402.htm> (22 Mart 2011).
- 16 <http://www.haber7.com/haber/20110323/Abdullah-Gul-Ganada.php> (15 Ocak 2012)
- 17 <http://www.internethaber.com/gul-ganadan-mesaj-gonderdi-336647h.htm> (15 Ocak 2012)
- 18 "Ghana and Turkey sign various agreements to strengthen bond", <http://www.modernghana.com/news/321883/1/ghana-and-turkey-sign-various-agreements-to-streng.html> (16 Ocak 2012)
- 19 "Ghana and Turkey move for closer ties", <http://ghanaian-chronicle.com/business-news/ghana-and-turkey-move-for-closer-ties/> (16 Ocak 2012)

- 20 <http://www.trt-world.com/trtworld/en/newsDetail.aspx?HaberKodu=5a443ff8-c39b-439f-93a8-1450b6e5ed18> (16 Ocak 2012)
- 21 <http://www.tccb.gov.tr/news/397/79264/president-gul-to-visit-ghana-and-gabon.html> (15 Ocak 2012)
- 22 <http://www.trt-world.com/trtworld/en/newsDetail.aspx?HaberKodu=5a443ff8-c39b-439f-93a8-1450b6e5ed18> (16 Ocak 2012)
- 23 <http://www.trt.net.tr/Haber/HaberDetay.aspx?HaberKodu=0d9816e3-e2d3-4038-b833-fd281b854160> (18 Ocak 2012)
- 24 **Star**, 5 Ekim 2011.
- 25 **Sabah**, 5 Ekim 2011.
- 26 http://www.gazeteport.com.tr/haber/55856/boyle_bir_dunya_adil_olabilir_mi (16 Ocak 2012)
- 27 http://www.bileciktsotoobb.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=523:tc-babakan-sayn-r-tayyip-erdoann-guene-y-afrika-cumhuriyeti-resmi-ziyareti-vesilesi-ile-tuerkiye-guene-y-afrika--forumu-&catid=25:odamzdan-duyurular&Itemid=37 (18 Ocak 2012)
- 28 http://www.gazeteport.com.tr/haber/55856/boyle_bir_dunya_adil_olabilir_mi (16 Ocak 2012)
- 29 http://www.gazeteport.com.tr/haber/55856/boyle_bir_dunya_adil_olabilir_mi (16 Ocak 2012)
- 30 <http://www.stargazete.com/dunya/erdogan-g-afrika-da-konustu-haber-387069.htm> (15 Ocak 2012)
- 31 Mehmet Ozkan, "Integration in the Global South; What role for IBSA Dialogue Forum?." **Journal of Global Analysis**, Cilt 2, No 1, 2011, ss.84-95.
- 32 <http://www.medya73.com/guney-afrika-cumhuriyeti-devlet-baskan-yardimcisi-motlant-he-basbakanlikta-haberi-234777.html> (18 Ocak 2012)
- 33 "Bakan Faruk Çelik'den Sudan çıkartması", <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=146232> (5 Subat 2011)
- 34 **Hürriyet**, 22 Agustos 2011.
- 35 **Sabah**, 22 Agutos 2011.
- 36 "Bozdağ, Somali'deki yardımları denetleyecek", **Zaman**, 25 Kasim 2011.
- 37 "Bozdağ: Türkiye Somali'de bunun için var", http://www.rotahaber.com/Bozdag-Turkiye-Somalide-bunun-icin-var_228100.html (27 Kasim 2011)
- 38 **Zaman**, 12 Aralik 2011.
- 39 Bildiri için bkznz. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-ortakl%C4%B1%C4%9Fi-birinci-bakanlar-duzeyinde-gozden-gecirme-konferansi-16-aralik-2011.tr.mfa> (18 Ocak 2012)
- 40 <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-ortakl%C4%B1%C4%9Fi-birinci-bakanlar-duzeyinde-gozden-gecirme-konferansi-16-aralik-2011.tr.mfa> (18 Ocak 2012)
- 41 <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-ortakl%C4%B1%C4%9Fi-birinci-bakanlar-duzeyinde-gozden-gecirme-konferansi-16-aralik-2011.tr.mfa> (18 Ocak 2012)
- 42 **Hürriyet**, 5 Mart 2011.
- 43 <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=gundem&kat=CF702B04-D8D3-8566-45209E35C619A72C&icerik=E4F2A4C2-D8D3-8566-452087706FA1B55C> (19 Ocak 2012)
- 44 **Sabah**, 13 Mart 2011.
- 45 <http://www.sondakika.com/haber-turkiye-kenya-iliskileri-2547501/> (19 Ocak 2012)
- 46 <http://www.hamidiye.com.tr/haber.php?id=92> (19 Ocak 2012)
- 47 **Hürriyet**, 21 Subat 2011.
- 48 "Pamuk sektöründe Afrika ile işbirliği zamani", <http://www.skyturk.net/haber/pamuk-sektorunde-afrika-ile-isbirligi-zamani-ekonomi-36321.html> (18 Ekim 2011)
- 49 "Yalida Konsolosluk Acilisi", <http://www.turkhaberler.net/yerel/yali-da-konsolosluk-acilisi.htm> (18 Eylul 2011)
- 50 <http://www.haberler.gen.al/2010-05-18/guney-afrikadan-devlet-baskani-yardimcisi-5-bakan-ve-50-isadami-turkiyeye-gelecek/> (19 Ocak 2012)
- 51 http://www.deik.org.tr/464/T%C3%9CRK%C4%B0YE_G%C3%9CNHEY_AFR%C4%B0KA_%C4%B0C5%9E_FORUMU.html (18 Ocak 2012)
- 52 **Zaman**, 7 Aralik 2011.

- 53 <http://www.stargundem.com/ekonomi/eko-gundem/1257466-7-turkiye-afrika-ticaret-koprusu-ile-yeni-anlasmalar-dogdu.html> (19 Ocak 2012)
- 54 **Milliyet**, 31 Aralık 2011.
- 55 http://www.haber365.com/Haber/TOBB_Baskani_Sudanda/ (22 Ocak 2012)
- 56 **Zaman**, 21 Nisan 2011.
- 57 “Afrikali Isadamlarina Vize kolayligi”, <http://www.airnewstimes.com/afrikali-isadamlarina-vize-kolayligi-10039-haberi.html> (19 Ocak 2011)
- 58 <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=109750> (19 Ocak 2012)
- 59 <http://www.gazete5.com/haber/cumhurbaskani-gul-afrika-gunundaydi-26-mayis-2011-112968.htm> (15 Ocak 2012)
- 60 <http://www.tccb.gov.tr/haberler/170/79940/turkiyenin-afrikaya-ilgisi-samimi-ve-gercek.html> (15 Ocak 2012)
- 61 <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/2afrika-musulman-dini-liderler-zirvesi-17587.html> (19 Ocak 2012)
- 62 Bildirge için bkznz. http://www.diyaret.gov.tr/turkish/haber/II.afrika_dini_liderler_zirvesi_sonuc_bildirgesi_24112011.pdf (19 Ocak 2012)
- 63 http://www.diyaret.gov.tr/turkish/haber/II.afrika_dini_liderler_zirvesi_sonuc_bildirgesi_24112011.pdf (19 Ocak 2012)
- 64 http://www.diyaret.gov.tr/turkish/haber/II.afrika_dini_liderler_zirvesi_sonuc_bildirgesi_24112011.pdf (19 Ocak 2012)